

Мр Слађана Видосављевић²⁸

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

“...мораћете учити своју децу исто као што ми учимо нашу: да нам је земља мати.Што снађе земљу, снађе и њену децу. Пљује ли човек на земљу, пљује на себе самог. Земља не припада човеку! Човек припада земљи! То добро знамо...”

(Поглавица Сиетла)

Апстракт: *Полазећи од значаја раног детињства, породице и предшколске установе за правилан развој личности, стицање основних еколошких навика и облика понашања, развој еколошке свести, указује на потребу и значај васпитања и образовања за заштиту и унапређивање животне средине у систему предшколског образовања. У васпитању и образовању за заштиту животне средине, као саставном и неизоставном делу општег васпитања и образовања, стичу се садржаји о повезаности и узајамном деловању човека и природе, а основни му је циљ стварање основе за изграђивање одговорног односа детета према околној средини, који ће се изразити кроз разне облике деловања у њој.*

Развој еколошке свести и стицања основне културе у области заштите животне средине зависи од образованости и оспособљености васпитача као носилаца васпитања и образовања на овом нивоу односно од њиховог познавања и разумевања циљева и задатака васпитања и образовања у овој области и методичке спремности за реализацију тако усмереног васпитно-образовног рада.

Кључне речи: предшколска установа, заштита животне средине.

У В О Д

Савремени концепт предшколског васпитања подразумева отворено и хуманистичко васпитање и дечји вртић као отворени систем, као место заједничког живљења деце, васпитача и родитеља. У односу на породицу, предшколска установа, у којој деца данас улазе врло рано, представља формалну заједницу која има своју структуру, просторну и временску организацију, правила и норме понашања, програме рада и нормативе. Предшколска установа

²⁸ sladjana.vidosavljevic@pr.ac.rs

претендује да постане“ како средство за смањивање раздаљине између света деце и света одраслих, тако и друштвени облик у коме родитељи могу да аутономно овладају значајним сегментом своје егзистенције”. У средиште образовне делатности ставља се животна и развојна проблематика деце, а учење служи за то “да дете у датом развојном узрасту, у садашњости надрасте своју животну проблематику, овлада природном и друштвеном средином у којој расте...” Осим тога, поставља се захтев “да се васпитна делатност одвија на различитим местима, ван зграде, у сусретимс с људима различитих занимања, у природи и на местима где одрасли раде”. Предшколско васпитање је у односу на раније периоде свога развоја, дакле, добило нове садржаје, значења, циљеве и функције, где су и своје место пронашле различите еколошке активности. Основни разлог уношења оваквих садржаја у васпитне програме је стварање “еколошког мишљења” код деце, које би било основ поштовања света природе, не само што она задовољава наше животне потребе, већ зато што она сама има право на постојање.

ПРОГРАМ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ДЕЦЕ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Суштина концепције еколошког васпитања на предшколском нивоу, према мишљењу већина аутора, садржана је у “**упознавању деце са природом**”, чији је смисао у томе да се деца овог узраста оријентишу у односу на различите природне појаве, да откривају и истражују свет око себе и стичу основне појмове о томе где, зашто и како се нешто збива. Деца су у сталној интеракцији са природном средином и показују велико интересовање за учење о узрочно-последичним везама и односима свега са чим се сусрећу. За децу природа и окружење представљају неисцрпни извор разноврсних утисака и доживљаја. Постепеним богаћењем искуства повећава се дечја радозналост за проучавање окружења. Сазнања о живом свету су полазна основа за васпитање и образовање млађе деце, на којој ће се развити способност доживљавања и упознавања природе, уочавања њених законitosti и лепоте, уз схватање да од њеног очувања зависи опстанак целокупног живота на планети.

Основе програма предшколског васпитања из 1996.г. као државни документ којим се регулише пракса предшколског васпитања, дефинисале су функције и циљеве предшколског васпитања, начела рада и улоге и задатке васпитача, односно дефинисале основне предпоставке и смернице за један васпитни програм. Основе програма нуде васпитачима могућност избора између два модела програма: **Модел-А** и **Модел-Б**.

Увидевши слабости и недостатке, пре свега недовољну еколошку осмишљеност, програма који се до 1996. године примењивао у предшколским установама, Министарство просвете Републике Србије утврђује тзв. **Модел А** који се почев од 1996. године примењује у великом броју предшколских установа на нашим просторима. По ауторима овог програма ради се о “концепту програма отвореног система васпитања и образовања” у којем се васпитач

практичар ставља у улоге истраживача, креатора и евалуатора васпитне праксе, а дете се одређује као недељива, динамична, личност, биће по себи са потребом да расте и развија се. То практично значи да од самог васпитача, његове умешности, креативности, стручне, дидактичко-методичке оспособљености и еколошке образованости зависи да ли ће, на који начин и колико успешно утицати на развој еколошке свести и културе предшколске деце. Због одсуства захтева и разређеног система еколошких активности које би васпитаче усмеравали и обавезивали да реализују васпитно-образовне садржаје из области заштите животне средине, овим програмом се недовољно реализују циљеви и задаци овог васпитања.

За разлику од предходног модела, особености **Модела Б**, огледа се у присутности многобројних, у пракси потврђених иновација, међу којима су посебно значајне еколошке и истраживачке активности које су понуђене као идеје које “васпитач може да бира или налази нове, боље” (Е. Каменов, 1995.). Брижљив однос према животној средини постиже се тек стављањем деце у реалне ситуације које захтевају да га изразе кроз сопствену активност. Задатак васпитача је да детету пружи прилику да доживи радост и осети лично задовољство што је допринело очувању живота на планети. Избор предвиђених активности, направљен је полазећи од циљева васпитања и образовања за заштиту животне средине и програмског језгра, водећи рачуна о могућностима и интересовањима деце. Неке од програмом предвиђених активности су следеће: уочавање животних заједница као заједничког станишта одређених биљака и животиња, повезаност, међузависност и равнотежа у природи, представљање ланца исхране уз помоћ модела, цртежа, игре; истраживање животних заједница у води, испод камена, у земљи, поточићу...; рециклирање, активности којима се сагледавају улоге које живи и неживи свет имају у човековом животу, као и човеков утицај на животну средину; откривање главних загађивача воде, земље и ваздуха; сађење биљака, еколошке патроле, посете и боравци у објектима из природне средине, природњачким и другим музејима; приказивање позоришних представа еколошке садржине итд. Реализацијом ових програмских активности са децом узраста од 3 до 7 година требало би да се остваре следећи циљеви: поштовање и љубав према живом свету; схватање човековог утицаја на околину, као и запажање промена насталих у њој; схватање важност здраве планете и њеног очувања за човеков опстанак, осећање дужности да се штити природа и човекова околина, изграђеност личног става детета према природи у смислу да његови поступци имају одређене последице у ужој и широј средини у којој живи итд. Деца предшколског узраста могу изгледати сувише мала да би наведене активности могла да савладају и разумела глобалне проблеме животне средине. Међутим, бројна истраживања указују да је то могуће уколико се са обучавањем крене на што ранијем узрасту и од конкретних проблема из непосредне околине.

МЕТОДИЧКА РЕАЛИЗАЦИЈА САДРЖАЈА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Васпитање и образовање за заштиту животне средине деце предшколског узраста није усмерено на развој једне стране личности, већ различитим методама и облицима рада, настоји се да оно поприми карактеристике "глобалног образовања". У основи овог образовања "је жеља за обраћањем целокупној личности а не само когнитивној сфери, дакле, потреба за комплементарношћу когнитивног и афективног учења, интелекта и маште, анализе и интуиције је неопходна". Овакво усмерење обавезује васпитаче да раде у малим групама, у којима је могуће подстицати комуникацију, кооперацију, вештину договарања, толерантно доношење одлука и сл."(Ишин-Томић:1994,5). Програм зато треба остваривати откривачким активностима и оним методама и поступцима које ће децу ставити у активан положај. Већина аутора истиче *посматрање* као основни метод еколошког васпитања чиме се обезбеђује непосредни контакт са живим бићима и појавама у дечјем окружењу. Представе добијене путем посматрања постају основа различитих облика дечје активности: игре, говорних активности, сликања, рад у природи итд. Организовањем дуготрајних посматрања могу се уочити међусобне везе и односи у животној средини, повезаност и узајамна условљености биљака и животиња и њихових заједница. Највећи број еколошких активности може да се организује на свежем ваздуху, у дворишту, парку, поред реке, у пољу, у зоолошком врту, ботаничкој башти и др. Одговарајућим методичким поступцима код деце се развија способност опажања, интересовање за природне појаве и богато чулно искуство у непосредном контакту са стварношћу.

За усвајање практичних знања, формирање одређених навика и вештина у вези са заштитом животне средине код деце се најчешће користи *метода држања, неговања и узгајања живих бића*. Сађењем и праћењем циклуса рашћења биљака могу се директно уочити многе карактеристике њиховог животног процеса. Брига и неговање животиња током целе године такође доприноси да се код деце формирају одређене навике. Посебну пажњу треба обратити на упознавање деце са угроженим животињским врстама, начином њихове заштите и на нераскидиву повезаност и међузависност биљног и животињског света. Пожељно је да оно што деца запазе и доживе посматрањем у природи, изразе на неки начин, причајући, у играма маште и играма улога, због чега је посебно важна примена *усмено – књижевне методе*. Пружајући му могућност да сопствена искуства развије и усаврши, то уједно значи отворити детету пут до знања и умења кроз његову сопствену активност.

ЗАКЉУЧАК

Предшколски узраст је изузетно тежак за едукацију са овако високим захтевима због узрасних карактеристика. У том периоду одрастања, деца не морају знати напамет шта значи екологија и чиме се она бави. “Али, она морају знати да свака, најмања, као и највећа, животиња и биљка има свој значај у природи. Деца треба да знају зашто биљке не треба уништавати, животиње мучити и убијати, гнезда птица скидати, односно, зашто треба штедети воду и енергију. Ако усвоје шта смеју, а шта не смеју и ако се сходно томе, и понашају, тако ћемо већ имати еколошки свесне најмлађе.” (Марковска, В.Д.2002, стр.96.).

Несумљиво, да је развијање еколошких навика дуготрајан и захтеван процес и да се само стрпљењем и упорношћу свих оних који се брину о деци могу и формирати. Како ће деца примењивати све оно што науче у вртићу зависи од много фактора а пре свега од стручности и ауторитета васпитача, који треба да знају да деци објасне зашто је важно понашати се у складу са еколошким захтевима. Зато се и с правом намеће неопходна потреба перманентног еколошког образовања, као и методичко усавршавање васпитача у овој области.” Нови програм подразумева нову (посмодерну) децу, изискује нове васпитаче, нове методичаре и менторе, захтева да се учи од деце и са децом” (Граорац, И.2002.стр.12).

ЛИТЕРАТУРА

1. **Граорац, И. (2002):** Вариације о образовању васпитача, Зборник, Нови Сад, Виша школа за образовање васпитача.
2. **Каменов, Е. (2004):** Зелена планета, Нови Сад, Драгон.
3. **Каменов, Е. (2006):** Васпитање предшколске деце, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
4. **Марковска В,Д.(2002):** Породица и вртић у првим корацима еколошког едуковања предшколске деце, Зборник радова ”Еколошка свест и еколошко образовање деце и омладине”, Шабац, Виша школа за образовање васпитача.
5. **Мијаиловић Ж, Г.(2007):** Представе о деци, Сремска Митровица, АМ Графика Лаћарак.
6. **Николић, В. (2002):** образовање и заштита животне средине, Београд, Задужбина Андрејевић.
7. **Стојановић, Б. & Трајковић, П.(2008):** Живи свет око нас, Нови Сад, Тампограф.
8. **Томић И, Ј. (1994):** Чувари природе, облици рада са децом предшколског узраста на очувању животне средине, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.

Sladjana Vidosavljevic, M. Sc.
Teachers' Training Faculty in Prizren - Leposavić

**PROTECTION OF THE ENVIRONMENT
IN PRESCHOOL EDUCATION**

Summary: *Based on the importance of early childhood, family and preschool institution for adequate development of personality, the acquisition of basic ecological habits and behavioral forms, the development of ecological conscience show on the need and importance of education for protection and improving of the environment in the system of preschool education. In education for environmental protection, as consisting part of general education, the consists about connection and mutual acting of man and nature are acquired, and the main aim is to make bases for building responsible relation of the child to its environment which will be expressed through different forms of acting in it.*

The development of the ecological conscience and acquiring of base culture in the field of environmental protection depend on education ad qualification of educators as carriers of the education on this level, so of their knowing and understanding of aims and tasks of education in this field and methodical readiness for the realization such directed educational work.

Key words: preschool institution, environmental protection.